

Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры
Рэспубліканскі фонд імя братоў Гарэцкіх
Інстытут мовы і літаратуры
імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі
ГНУ «Інстытут геахіміі і геафізікі»

**МАКСІМ І ГАЎРЫЛА ГАРЭЦКІЯ
ЖЫЦЦЁ І ТВОРЧАСЦЬ**
(да 115-годдзя з дня нараджэння Максіма Гарэцкага)

XVI ГАРЭЦКІЯ ЧЫТАННІ

Матэрыялы чытанняў
Мінск, 15 лютага 2008 г.

Мінск
2008

УДК 882.6.09 + 882.6 (092)
ББК 83.3 (4Bei) Г20

Рэдакцыйная калегія:

Я. Аношка, Р. Гарэцкі (адказны рэдактар),
І. Лапцёнак, Л. Макарэвіч, М. Мушыньскі

**МАКСІМ І ГАЎРЫЛА ГАРЭЦКІЯ. ЖЫЦЦЁ І ТВОРЧАСЦЬ.
МАТЭРЫЯЛЫ XVI ГАРЭЦКІХ ЧЫТАННЯЎ** (да 115-годдзя
з дня нараджэння Максіма Гарэцкага). МІНСК, 15 лютага
2008 г. / Калектыў аўтараў. Мн.: 2008. 154 с.
ISBN 978-985-6117-88-9

Зборнік складаюць даклады і выступленні ўдзельнікаў XVI Гарэцкіх чытанняў, якія прысвечаны жыццю і творчай дзейнасці класіка беларускай літаратуры Максіма Гарэцкага і яго брата – вядомага геолога і эканаміста акадэміка Гаўрылы Гарэцкага, разглядаюцца пытанні іх шматграннай спадчыны і жыцця. Для масавага чытача. Тэксты падаюцца ў аўтарскай рэдакцыі.

ISBN 978-985-6117-88-9

УДК 882.6.09 + 882.6 (092)

ББК 83.3 (4 Bei)

© Калектыў аўтараў, 2008

З М Е С Т

Прывітальныя словы

Радзім Гарэцкі.....	5
Міхась Мушыньскі.....	7
Анатоль Вярцінскі.....	9

Даклады

Алена Белая (Баранавічы). Аўта- і гетэрастэрэатыпы беларусаў у прозе М. Гарэцкага.....	14
Тацяна Вабішчэвіч (Мінск). Максім Гарэцкі ў літаратурнай дыскусіі 1913 г.: да праблемы дыферэнцыяцыі нацыянальнай чытацкай супольнасці.....	20
Леонцій Гаранин (Мінск). К вопросу о типологии образности в творчестве Максима Горьцкого (Экзистенциальный аспект).....	29
Радзім Гарэцкі (Мінск). Украінскія матывы Гаўрылы Гарэцкага.....	33
Таіса Грамадчанка (г. Мінск). Беларус на крыжовых раздарожжах веку (тэма эміграцыі ў творчасці Максіма Гарэцкага).....	60
Ала Жардзецкая (Мінск). Народныя характары ў творах Максіма Гарэцкага і Кузьмы Чорнага.....	64
Роза Зінава (Мінск). Дачкой сваёй Галінай Максім Гарэцкі мог бы ганарыцца заўжды.....	67
Генадзь Кажамякін (Мінск). 1913: гісторыя аднаго фотаздымка.....	83
Уладзімір Конан (Мінск). Матывы спакусы ў творчасці Максіма Гарэцкага: аповесць «Антон».....	89
Ірына Лапцёнак (Мінск). Да гісторыі экспазіцыі Літаратурнага музея М. Гарэцкага.....	97
Дзяніс Марціновіч (Мінск). Максім Гарэцкі і Вільгельм Кнорын.....	101
Міхась Мушыньскі (Мінск). Роля сюжэтнай лініі Марыны Задумы ў паглыбленні ідэйна-мастацкай канцэпцыі «Камароўскай хронікі».....	109
Ганна Навасельцава (Віцебск). Мастацкі гістарызм у прозе Вацлава Ластоўскага і Максіма Гарэцкага.....	116
Святлана Сачанка (Мінск). Дыялектызмы ў «Камароўскай хроніцы» Максіма Гарэцкага.....	120
Святлана Сычова (Мінск). Рысы нацыянальнага менталітэту ў герояў Максіма Гарэцкага і Віктара Карамазова.....	129
Тамара Тарасова (Мінск). Жанравыя магчымасці дакументальна-мастацкіх запісак «На імперыялістычнай вайне» ў выяўленні экзистэнцыяльнай свядомасці чалавека.....	132
Вольга Уткевіч (Віцебск). Беларуская літаратура ў пошуках вечнасці (творчасць Максіма Гарэцкага).....	138
Віталь Чарняўскі (Мінск). Традыцыі Максіма Гарэцкага ў прозе Міхася Стральцова.....	141
Алена Шарана (Мінск). Спецыфіка мастацкай сітуацыі ў навелах Максіма Гарэцкага.....	144
Тацяна Шырокава (Мінск). Музейны фонд сям'і Гарэцкіх у беларускім дзяржаўным архіве-музее літаратуры і мастацтва.....	148
Нашы аўтары.....	152

што ссыльны не мае права на самае звычайнае, што яго свабода, памкненні жорстка абмежаваны. Аднак шматлікія балючыя расчараванні фарміравалі ў душы пісьменніка не адчай, а спакойную і мужнюю мудрасць. Апошнія радкі «Скарбаў жыцця»: «Цану рэчам пазнай. Людзей да самых глыбінь уведай. Жыццём даражыць навучыўся. І да смерці сябе рыхтаваць я ўмею. Каб прыняць ад яе меч хоць калі, і без пары, і без усякай патрэбы.

Дык слава жыццю!

Слава і смерці!» [3, с. 34].

Літаратура

1. Гарэцкі М. Збор твораў. У 4 т. Т. 1. Апавяданні. – Мн.: Маст. літ., 1984. – 446 с.
2. Гарэцкі М. Творы: Дзве душы: Аповесць. Апавяданні. Жартаўлівы Пісарэвіч: П'еса. Літ. крытыка і публіцыстыка. Лісты. – Мн.: Маст. літ., 1990. – 626 с.
3. Гарэцкі М. Скарбы жыцця // Полымя. – 1993. – № 2. – С. 3–128.

Ала Жардзецкая
(Мінск)

НАРОДНЫЯ ХАРАКТАРЫ Ў ТВОРАХ МАКСІМА ГАРЭЦКАГА І КУЗЬМЫ ЧОРНАГА

Максім Гарэцкі і Кузьма Чорны – адны з самых выдатных пісьменнікаў першай паловы ХХ стагоддзя, якія з вышынні інтэлектуальнага пазнання імкнуліся раскрыць нізавыя ўзроўні жыцця, народны быт і характары беларусаў.

М. Гарэцкі вельмі тонка адчуваў свой народ, імкнуўся раскрыць існасць беларускай нацыі, яе адносіны да сябе, да іншых, да акаляючага. Творчасць пісьменніка вельмі яскрава перадае асаблівасці паводзін, светабачання беларусаў.

Кузьма Чорны – пісьменнік больш позняга часу, які імкнуўся спасцігнуць таямніцы душы людзей, глыбіню іх характару, склад мыслення. Яго творчасць таксама грунтоўна перадае асноўныя рысы характару і менталітэту беларускага народа.

Гэтыя пісьменнікі ўмелі ўбачыць святло ў цемры, духоўную моц, маральную сілу прыгнечанага люду. Але кожны па-свойму выяўляе, раскрывае духоўную змястоўнасць жыцця беларускага селяніна.

Напрыклад, М. Гарэцкі шукае і паказвае духоўную глыбіню жыцця беларуса-селяніна ў тым, што, здавалася б, супрацьлеглае духоўнасці – у забабонах, у цёмных паданнях вясковага жыцця. Аўтар разумее, што ў гэтым карані беларуса. А пры ўмове адрыву

ад родных каранёў «гіне» і чысціня, і мараль, і душа чалавека. У апавяданнях «Роднае карэнне», «Патаемнае», «Цёмны лес» Гарэцкі стварае вобраз цемнаты і забітасці, адсталасці нашага народа і адначасова паказвае яго знешнюю і ўнутраную прыгажосць. Так, з сімпатыяй ён апісвае паляшучку Праксэду і яе мужа ў апавяданні «На этапе». У яе былі «... дужа доўгія і чорныя вейкі... Твар – авальны, тонкі і мяккі, толькі троху цьмяны, як ва ўсіх тутэйшых жанчын, але прыгожыя векі рабілі гэты твар надта цікавым і харошым» [1, с. 206]. Паляшук быў «... стромкі, зграбны і самавіты. Тутэйшая паляшучкая вопратка, гэтая шэра-бялявая світа, кароткая і гладкая, сцягненая ў поясе, як чаркеска, незвычайна хораша прыйшлася да яго» [1, с. 206]. Створаным вобразам палешука Гарэцкі пацвярджае думку пра таямнічасць і загадкавасць беларусаў, а таксама паказвае ў іх наяўнасць пачуцця асабістай годнасці, павагі да сябе. Такім чынам, у сваіх творах пісьменнік адлюстравваў супярэчлівы духоўны свет чалавека, які вырас на зямлі, быў выхаваны на прадзедаўскіх традыцыях і звычаях.

Прадстаўнікі беларускай нацыі ў Гарэцкага не толькі цёмныя, забітыя сяляне, а і людзі, якія імкнуцца вырашыць для сябе загадку быцця, задумваюцца над праблемамі жыцця і смерці, сэнсам чалавечага існавання, цягнуцца да ведаў. Героі апавяданняў «Рунь», «У чым яго крыўда?», «У лазні» – маладыя сілы Беларусі, поўныя энергіі і жадання змяніць свой народ, адкрыць яму вочы.

Герой апавядання «У лазні» Клім Шамоўскі, вучань апошняга класа каморніцкага вучылішча, чалавек неардынарны, любіць літаратуру, цікавіцца грамадскім становішчам роднай старонкі. Ён ні ў якім разе не аддзяляе сябе ад простага люду, з асяроддзя якога паходзіць. Клім, як і іншыя маладыя інтэлігенты, разумее, што нельга ісці наперад, адарваўшыся ад родных каранняў і не разумеючы жыхароў вёскі. Але ўсе яго намаганні прышчаплення культуры роднай вёсцы разбіваюцца аб глухую сцяну вясковай інертнасці: «Я вёз дамоў кніжкі, каб чытаць ім, а яны кожны вечар, кожнае свята гуляюць у карты ў Мікітавай хаце, а на кніжкі не звярнулі ніякай увагі... Шчэ казалі, – разумцы! – што «некалі ім займацца панскім дзелам» [1, с. 50]. Як бачым, героі імкнуцца нешта змяніць у светаўспрыманні сваякоў, аднавяскоўцаў, садзейнічаюць павышэнню іх культурнага ўзроўню, але з-за гэтага перажываюць адчужэнне ад свайго народа, непаразуменне з боку сваякоў. М. Гарэцкі лічыў перашкодай на шляху развіцця беларускага народа неспрыяльныя сацыяльна-палітычныя і культурна-гістарычныя ўмовы.

Максім Гарэцкі здолеў паказаць праўду жыцця, спалучыць жорстка-рэалістычнае з лірычна-эмацыянальным. Пісьменнік звяртае ўвагу на раздвоенасць душы прадстаўнікоў беларускай нацыі.

У аповесці «Дзве душы» М. Гарэцкі ўвасабляе ідэю магчымага аднаўлення некалькіх пачаткаў у нацыянальным светаадчуванні, асэнсаванні дваістага ўнутранага складу беларусаў. Падзеі ў творы на працягу доўгага часу адбываюцца пад акампанемент наступнага абагульнення: «Душа дваілася. Адна палова несказана плакала і жалілася на другую, нашто яна мучыць яе падманкамі...» [2, с. 24]. Гэта і ёсць унутраны свет беларусаў, іх адчуванне.

З'ява раздвоенасці душы, на думку аўтара, звязаная з агульным узроўнем гістарычнага і сацыяльнага быцця народа, з яго пакутлівым шляхам самаўсталявання, самаідэнтыфікацыі. І ўсё ж беларусы – вялікія праўдалюбы, максімалісты, што жывуць моцнай прагай жыццёвых пераменаў, хоць іх мары і добрыя намеры часта разбіваліся аб сцяну жорсткай рэчаіснасці.

Са старонак твораў Кузьмы Чорнага паўстае шырокая, усеахопная панарама быцця беларускага народа. Пісьменнік падрабязна апісвае прыроду Беларусі, характар заняткаў насельніцтва, вопратку, ежу, асаблівасці побыту, схоплівае самае паказальнае і адметнае ў жыцці беларускага селяніна. Акрамя непасрэднай характарыстыкі беларусаў, Чорны апасродкавана, праз учынкi, думкі, дзеянні герояў выяўляе адметнасці нацыянальнай псіхалогіі, свядомасці, характару мыслення. Кузьма Чорны паказвае беларусаў як людзей удумлівых, засяроджаных. У творах пісьменніка пададзены і пэўны набор маральна-этычных якасцей, істотных для нацыі: працавітасць, дбайнасць, кемлівасць, якія з'яўляюцца паказчыкам вартасці і годнасці чалавека.

Сапраўдны беларус бачыцца Кузьме Чорнаму моцным гаспадаром. Спрадвечнай марай амаль кожнага жыхара вёскі было мець свой кавалак зямлі, сваю гаспадарку, хату, маёмасць. Так, у апавяданні «Семнаццаць год» селянін Пятро Тадаровіч нават у час вайны не забываўся пра сваю мару: «Думалася чалавеку: перагаруецца як-небудзь, мінецца ліхая гадзіна, – ён жыў для будучага дня, калі пачне ліць пот на сваёй зямліцы» [4, с. 21].

У апавяданнях «Ноч пры дарозе» і «Мельнікі» аўтар яшчэ раз падкрэслівае, што сіла селяніна ў зямлі. Толькі яна можа даць сапраўдную самастойнасць, свабоду, пачуццё чалавечай годнасці і значнасці.

Любімы герой Чорнага – просты, адкрыты і разумны чалавек з народа. Гэта заўсёды творца, нястомны працаўнік. У апавяданні «Вялікае сэрца» пісьменнік малюе вобраз Пархвена Катлубовіча – чалавека, у сэрцы якога – любоў да людзей, да радзімы. І менавіта такім бачыцца аўтару сапраўдны беларус, чалавек вялікага сэрца і інтэлекту, які пратэстуе супраць недасканаласці жыцця. Яму агідная жорсткасць у чалавечых узаемаадносінах. Духоўны свет такога героя шырокі і багаты.

З апавядання «Бацька» мы бачым, што для беларускага селяніна характэрна такая рыса, як аптымізм, нягледзячы нават на неспрыяльныя абставіны. Кузьма Чорны малюе вобраз працаўніка-селяніна Саўкі, які садзіць сады, радуецца плённаму ураджаю з працы сваіх рук, любіць родны край, сваю зямлю. «Ён ішоў сцежкаю паўз дарогу, пад раскіданым веццем пасаджаных ім самім дрэў і ведаў, што паўз усё сваё жыццё будзе бачыць іх, і што яны будуць вечна расці» [4, с. 158].

Сваё разуменне нацыянальнага характару беларуса, выхаванага яго шматпакутнай, але адначасова і гераічнай гісторыяй, пісьменнік выказаў у афарыстычным выслоўі: «І ў цішыні буры, і ў бурах – цішыня...» [3, с. 314]. Вонкавая ціхмянасць, сціпласць, цярплінасць, памяркоўнасць, талерантнасць беларускага селяніна тоіць, на думку Чорнага, у сабе бунтоўнае непрыняцце ўсялякага здзеку і гвалту. Героі Чорнага часта выглядаюць занадта дробязнымі і мітуслівымі. Але ў іх ужо адчуваецца пачуццё нацыянальнай годнасці і нескаронасці.

Літаратура

1. Гарэцкі М. Збор твораў: у 4 т. / М. Гарэцкі. – Мінск: Маст. літ., 1984. – Т. 1: Апавяданні. – 446 с.
2. Гарэцкі М. Творы / М. Гарэцкі. – Мінск : Маст. літ., 1990. – 629 с.
3. Чорны К. Збор твораў: у 8 т. / К. Чорны. – Мінск: Маст. літ., 1972. – Т. 1: Апавяданні. – 554 с.
4. Чорны К. Збор твораў: у 8 т. / К. Чорны. – Мінск: Маст. літ., 1972. – Т. 2: Апавяданні. 1928 – 1944. – 479 с.

Роза Зінава
(Мінск)

ДАЧКОЙ СВАЁЙ ГАЛІНАЙ МАКСІМ ГАРЭЦКІ МОГ БЫ ГАНАРЫЦА ЗАЎЖДЫ

Лёс падараваў мне сустрэчу і сяброўства з Галінай Максімаўнай Гарэцкай. Жыццё яе было шчаслівым і гаротным ў аднолькавай меры. Нарадзілася яна ў трывожныя 20-я гады дваццатага стагоддзя – 13 сакавіка 1921 г. у сям'і адароных і сумленых патрыётаў сваёй Радзімы Беларусі, беларускіх пісьменнікаў Максіма Іванавіча Гарэцкага і Леанілы Усцінаўны Чарняўскай-Гарэцкай. Адароным ад прыроды чалавекам была і сама Галіна Максімаўна, дастойная паслядоўніца сваіх бацькоў як па жыцці, так і ў літаратурнай творчасці. Калі ўлічыць у якіх умовах дасталося жыць Галіне Максі-